

якщо не розмивати самого поняття Просвітництва, тобто не скасовувати саму суть історичної типології, пов'язаної з цим поняттям як означенням межі між традиційною та модерною культурами. При цьому не можна заперечувати внеску цих мислителів у формування передумов модерної культури, але це відбувається за рахунок ресурсу і в межах культури традиційної.

Врахування поняття *риторичного* («риторична поведінка», «риторична культура», «риторичне мислення») як принципу історичної типології, в даному разі, дає можливість цілісно та контекстуально оцінювати доробок мислителя, не висмикуючи окремих висловлювань і понять.

Iryna Bondarevska

ABOUT «ENLIGHTENMENT» OF THEOPHAN PROKOPOVYCH AND GRYGORIY SKOVORODA

The author proves idleness of defining Theophan Prokopovych and Grygoriy Skovoroda as enlighteners. The main thesis is their rhetoric way of thinking and attitude to knowledge.

Максим Яременко

ГОРЕ З РОЗУМУ, АБО ПРО МОГИЛЯНСЬКУ НАВЧЕНІСТЬ ЯК ПІДСТАВУ ДЛЯ ГОНОРУ

Які «соціальні аванси» сподівалися отримати могилянські вихованці за навчання? Як сприймали факт своїх студій? Одну з можливих відповідей на ці запитання подано у статті.

Очевидно, ніхто не ставитиме під сумнів важливість освіченості для ранньомодерної людини. Зазвичай, коли дослідники хочуть наголосити на значенні друкованого та писаного слова в її житті (а отже – й інтелектуальної спроможності ним послуговуватися), приміром, у XVIII ст., то нагадують сповнене глибокого пієтету та любові «*Митрополита Рязанського та Муромського слізне з книгами прощання*»¹. Цей твір та інші подібні репліки (наприклад, не

¹ Аполлонова лютя. Київські поети XVII–XVIII ст. – К., 1982. – С. 101–102; Українська література XVIII ст. – К., 1983. – С. 46–47.

така возвеличена та високопарна Климентія Зіновіїва²), практики збирання приватних бібліотек переконливо засвідчують роль книжності в той час. Так само можна згадати достатньо випадків, коли саме освіта сприяла успішній кар'єрі та просуванню ієрархічними шаблями. Натомість про те, як знання самоакцептувалося тогочасними «студіозами», чи, якщо конкретніше, які аванси вони очікували отримати за здобуття інтелектуального багажу, знаємо менше, особливо коли йдеться не про уславлених високочолих достойників, а про «ординарних» вихованців навчальних закладів.

Один із можливих способів сприйняття власної, здобутої у стінах Київських Атен, навченості занотований у донесенні ігумена Києво-Видубицького монастиря Ієроніма Блонського Київському митрополиту Самуїлу про негідну поведінку ієромонахів Доримедонта та Єноха від 29 жовтня 1784 р. (останній навчався в Могилянській академії). Ченці були під час ремонтів в обителі:

употребляемы... дѣля досмотру надъ работниками, чѣто они съперва, хотя и съ роптаніємъ, исполняли, потомъ здѣлались ослушни, а напоследокъ івовся упрямы. Когда же сего октября 28-го числа за частими преже сего увѣшателными побужденіями хотѣлъ учинить імъ выговоръ, то съ нихъ Єнохъ съ превеликим азартомъ и свѣрипостію крычалъ противъ меня, чѣто есть в монастирѣ подлѣйшій за него, тѣх бы я употреблялъ въ досмотръ над работниками, а не его, учившагося въ Академіи (забывъ, видно, въ азартѣ послѣдовавшаго от предъводителства его въ студенствѣ нещасливаго случая), и другіе противніе выраженій весьма дерзко мнѣ проговарывалъ и другога поощралъ. А какъ сей высокоумѣрный академикъ и преже сего намѣстнику здѣшнему ієромонаху Порфирію (кой мнѣ словесную на него представлялъ жалобу) за малѣйшое нѣкоторое напominаніе крайнюю при людяхъ учинилъ насмѣшку: снѣявъ съ себя клобукъ, здѣлалъ онимъ ему поклонъ, посунувъ назадъ полскимъ обичаемъ ногою, и далъ при томъ знать, чѣто онъ учился въ школахъ, а потомъ, нѣсколко вѣремени спустя, на монастирѣ при людяхъ весьма громко и шкаредными ругалъ словами здѣшняго жъ ієромонаха Ісаію, котораго и за приходомъ моймъ на его крикъ, ни на какіе мой увѣщаній не склонясь и приказаній не послушавъ, в безпамятном азартѣ ругалъ же оного ієромонаха, да и братія прочая его суровости и запалчивости опасаются³.

Отже, як бачимо з епізоду 1784 р., факт студій у київських «латинських школах» міг однозначно сприйматися за вагомий аргумент навіть у перепалках з монастирською владою, що є порушенням іночої обітницької послушності. При поясненні власного привілейованого статусу застосовувалися жести, що зневажали чернечі атри-

² «...На книга(х) бо вѣрныє мля(т)са ко Бгу

и в книга(х) обрѣтаю(т) до нба дорогу.

Кдгы убо правы(л)ныє книги хто читаєть:

тако(в) бесѣду з(чь) самы(мъ) Бго(м) о(т)правляєть...» або:

«...Книги бо на спсе(н)ныи пу(т)всѣхъ наставляю(т):

И по(л)зу дше(в)ннужу чтушы(м) сотворяю(т)...»

(Климентій Зіновіїв. Вірші. Приповісті посполиті.— К., 1971.— С. 144, 302).

³ Києво-Могилянська академія кін. XVII — поч. XVIII ст.: повсякденна історія. 36.

бути: клобук, яким покривають голову майбутнього «чорного воїна» під час постригу, є «шоломом спасіння» у монашій «броні» і аж ніяк не надається до описаних у донесенні «реверансів».

Після наведеного уривку та зауважень про негідний жест, що супроводжував недостойну поведінку Єноха, і юридичне поле, яке вже не сприяло так, як раніше, кар'єрі на церковній ниві амбітним вихованцям київських «латинських шкіл»⁴, можна було б і завершити розгляд питання про те, як нікому не відомий могилянський вихованець акцептував свою освіту, коли б не таємниця, що просковзнула у донесенні видубицького ігумена Ієроніма. Йдеться про згаданий у його тексті якийсь нещасливий випадок з Єнохом під час навчання, коли той ще й був «предводителем» («послѣдовавшего от предводительства его въ студенствѣ нещасливаго случая»). Якби монах належав не до видубицького братства, а справа розглядалася не в другій, а першій половині XVIII ст., дешифрувати слова Блонського, швидше за все, було б неможливо: тогочасні монастирські архіви (окрім видубицького, який ще в другій половині XIX ст. налічував більше документів, ніж у решті київських обителей разом узятих⁵) не надто тішать дослідників повнотою матеріалів про насельників, зрештою, як і консисторський фонд. Утім, позаяк вищеописане діялося в останній третині XVIII ст., вдалося зробити перший крок на шляху розкриття Єнохової таємниці: встановити його світське ім'я та прізвище (або ж прізвисько), без якого виявлення мого героя посеред могилянських спудеїв, не знаючи навіть часу студій, нагадувало б пошук голки в скирті сіна.

У складеній на основі донесень з обителей консисторській відомості про новопострижених за 1778 р. серед видубицьких мантійних ченців-новачків значився Єнох, який заново народився для спасіння у монастирських мурах, залишивши «у світі» 45 років життя та старе ім'я Йосиф Кленчинський⁶. Вірогідність того, що

⁴ У другій половині XVIII ст. вихованці Київської академії вже не були такими затребуваними у російських єпархіях на різних послуханнях (настоятельство, викладання, проповідництво тощо), як у попередні десятиліття. Згідно з указом 1754 р., урівнювалися можливості «малоросіян» і «великоросіян» на обійманні церковних «посад», тоді як раніше перевага надавалася першим. Згідно з указом 1765 р., ускладнювалося переведення ченців з українських єпархій у російські: відтепер воно стало можливим лише за наявності великої потреби у вчених монахах і тільки з відома Синоду (див.: Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года.— СПб., 1830.— Т. XVII (1765—1766).— С. 49; Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству православного исповедания Российской империи. 2-я серия.— СПб., 1910.— Т. 1. (1762—1772 гг.).— С. 264—265). Крім того, у 1761 р. скасовувалися заборонні постанови стосовно постригу в російських монастирях, що дозволяло обходитися для виконання необхідних послухань місцевими ченцями.

⁵ *Голубев С. Т.*. Рукописи Києво-Выдубицкого монастыря // Киевские епархиальные ведомости.— 1875, №. 16.— Отд. II.— С. 529—530.

⁶ Центральний державний історичний архів України у м. Києві [далі — ЦДІАК України]. — Ф. 127, оп. 172 а, спр. 88. — Арк. 25.

Йдеться про інока, згаданого у донесенні 1784 р., стала майже стовідсотковою, коли вдалося з'ясувати відсутність постригу у Видубицькій обителі послушників у ченці зі згаданим ім'ям упродовж 1770–1777 та 1779–1783 рр.⁷ Інок Єнох також не внесений до біографічних реєстрів усієї видубицької братії за 1772 р.⁸: це свідчить, що його не було в монастирі на той час. Однак остаточним аргументом на користь Кленчинського став факт не лише навчання та «предводительства» в Академії, а й участь в одній неприємній справі, що цілком підходить під визначення «нещасливого случая».

21 грудня 1764 р. у магістратського служителя Сидора Климова, який жив неподалік від бурси у хаті на дворищі магістратського підданого Микити Воловина, померла дитина. Читати Псалтир над покійником покликали пііта Кіндрата Підгорського. Після денних обідів зі спиртним настала ніч, і в приміщенні залишилися лише троє: чоловік, який ліг спати на печі, молода гуляща дружина, яка влаштувалася на полу, і спудей, що монотонно читав при свічці. Феофан Лебединцев, публікуючи переказ цієї історії за оригіналом справи киево-губернської канцелярії у довільній формі⁹, на жаль, не вдавався в деталі того, що сталося далі. Зрозуміло лише, що свічка впала і погасла, а студент опинився чи то на лаві, чи на полу. Далі на сцені з'явився Климов, який, злізши з печі, почав бити Підгорського та ще й стягнув, коли вірити пііту, з нього одяг та чоботи. Коли ж останньому таки вдалося вибігти на двір, то від подальшого насилля його порятував Воловин: він завернув свого робітника до хати. Кіндрат повернувся у бурсу, і його однокашники відразу вирішили помститися. Вже надвечір кілька з них звернулися до сеньйора із пропозицією втілити задумане в життя, на що той відповів, що не боронить охочим, але якби щось трапилося – вони самі мають відповідати. Сеньйором бурси на той час якраз і був майбутній видубицький чернець Єнох, себто Йосиф Кленчинський¹⁰.

⁷ ЦДІАК України. – Ф. 130, оп. 1, спр. 198. – Арк. 7–24 зв.

⁸ Там само. – Спр. 374 а. – Арк. 5–72; ф. 127, оп. 1020, спр. 4232. – Арк. 1–58.

⁹ *Кс. Цыбульский*. Роковое чтение Псалтыри. (Из быта и нравов старых киевских «спудеев») // Киевская старина. – 1884, № 2. – С. 336–342. Розшифрування псевдоніму див.: *Палієнко М. Г.* «Киевская старина» (1882–1906): Систематичний покажчик змісту журналу. – К., 2005. – С. 574. Микола Петров, передрукуючи цю розповідь, назвав спосіб її представлення Лебединцевим «фельетонным и бьющим на эффект» (днв.: Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. Отделение II (1721–1795 гг.) / Со введением и примечаниями Н. И. Петрова [далі – АДД]. – К., 1906. – Т. III. Царствование Екатерины II. (1762–1796 гг.). Киевский митрополит Арсеній Могилянський (до 1770 г.). – С. 237–240.

¹⁰ Принагідно варто зазначити цікавий факт поширення і живучості чуток та відомостей про могилянські події, що навіть через 20 років не забувалися. Звідки ігумен знав про халепу, в яку давно потрапив Кленчинський, та ще й, вочевидь, розраховував на розуміння його натяку митрополитом, оскільки не вдав до детальнішого пояснення? Є підстави вважати, що вихідець із львівської священничої сім'ї (уніатської?) Ієронім Блонський (народився у 1728 р.), майбутній могилянський ректор (1791–

Про Кленчинського майже нічого невідомо. Його статус «предводителя» дозволяє зробити припущення про навчання, цілком можливо – не найгірше, у філософській чи богословській «школі». Опосередковано на це може також вказувати вік мого героя, якому тоді виповнився приблизно 31 рік. Як сеньйор, Йосиф мав стежити за дотриманням порядку у бурсі і, згідно з академічною інструкцією 1764 р., міг карати студентів нижчих «класів»¹¹. Про виконання Кленчинським своїх обов'язків може свідчити той факт, що ще на початку травня 1763 р. він клопотався перед архимандритом Києво-Печерської лаври про виділення коштів на закупівлю палива на наступну зиму¹². Відомо також, що сеньйор на власній шкірі відчув деякі «принади» студентського життя: він з-посеред інших був жертвою гусарських розбоїв у 1763 р. Щоправда, Йосиф зазнав не фізичного насилля, а лише втратив шапку, яку з нього зняли вояки¹³. Позаяк студент не згаданий у поіменному реєстрі могилянських вихованців з родин духовенства богословської та філософської «шкіл» за 1762–1763 навчальний рік¹⁴, можемо твердити про його походження зі світського стану.

Сповнені бажання помститися за кривди Підгорського, студенти захопили Климова, притягли на бурсацький двір і нещадно побили різками та нагайками. Сеньйора, який намагався припинити езекуцію, відправили «до дябла». Коли розправа була закінчена і Сидора випроводили на вулицю, він вже не тримався на ногах. Кленчинський не дозволив залишити покараного в теплі, і той був кинутий напризволяще на морозі. Лише о другій годині ночі магістратський сторож знайшов Климова на вулиці і почув від нього про те, що сталося. Доставлений за допомогою вартових солдат до магістрату, він відразу помер.

Вже зранку почалося розслідування конфлікту. Сеньйор порадив учасникам подій тікати («тепер, хто чується в сем деле, ух-

1795), вихованець Київської академії (навчався по риторичу), міг навіть бути однокашником Йосифа. Блонський постригся у монахи 15 липня 1765 р. у Києво-Братському монастирі. Однак у 1764 р. його в Києві точно не було, позаяк відомо, що на шлях чернечих обітниць Блонський став після навчання у Харківському колегіумі (студіював філософію та богослов'я) та учителювання в різних сім'ях на Харківщині (див.: ЦДІАК України.– Ф. 127, оп. 1020, спр. 4912.– Арк. 61 зв.–62; спр. 5037.– Арк. 54 зв.–55). Отже, відвідувати нижчі «школи» ці два студенти могли приблизно в один час. Попри те, що Ієронім не був у Києві під час спудейської помсти у 1764 р., інформація про неї не лише дійшла до нього, а й, можна думати, пам'яталася весь цей час. Інший можливий варіант: про подію 20-літньої давнини пам'ятали інші, які й повідомили про неї ігумену.

¹¹ АДД.– Т. III. Царствование Екатерины II. (1762–1796 гг.). Киевский митрополит Арсений Могилянский (до 1770 г.).– С. 107.

¹² Києво-Могилянська академія кін. XVII – поч. XVIII ст.: повсякденна історія.– С. 182–183 – № 117.

¹³ АДД.– Т. III. Царствование Екатерины II. (1762–1796 гг.). Киевский митрополит Арсений Могилянский (до 1770 г.).– С. 181.

¹⁴ ЦДІАК України.– Ф. 127, оп. 1024, спр. 1310.– Арк. 18–33 зв.

дите»), і сам уже після першого допиту подав приклад. Справа тягнулася більше року. Судячи з відомих даних, Кленчинський знайдений і покараний не був¹⁵. Куди він подався — теж невідомо. Феофан Лебединцев, закінчуючи свою публікацію про «роковое чтение Псалтыри» та розмірковуючи над подальшою долею втікачів, зазначив:

Запорожье и монастырь, пользовавшиеся самым широким правом убежища, были наиболее частыми приютами для таких буйных, но несчастных голов, и они принимали их с любовью, не касаясь того, что случилось в прежней их жизни¹⁶.

Важко сказати, чи обрав мій герой один із цих шляхів. Можна припустити, що він переховувався на Січі і після її ліквідації повернувся до Києва, а з огляду на свій вік особливо багато перспектив та життєвих планів на майбутнє не мав. Імовірною виглядає також можливість перебування у котромусь із монастирів послушником, хоча б і на пасіці того-таки Видубицького на території Речі Посполитої. Зрештою, якщо припустити, що Йосиф походив з «Польської області», він міг весь цей час провести вдома.

Про перебування Кленчинського у Києво-Видубицькій обителі знаємо більше. Як виявляється, його непослух був лише одним із низки подібних у цьому році. В описі справ, що надійшли у правління монастиря в 1784 р., за 25 лютого значиться донесення колишнього земського писаря Якова Січкарьова про борг йому Єнохом 4 рублів і 90 копійок, за 11 липня — позов киево-подольського мішанина Прокопа Фомицького на ієромонаха за взяту вовчу шубу, покриту сукном, за 18 жовтня — рапорт прикажчика монастирського села Ярославки Романа Гостева про «позичені» колишнім правителем громадські гроші¹⁷.

Слід зазначити, що Ярославка була достатньо прибутковою вотчиною, «въ которой находится дворець, шинкъ, немалое число подданихъ, такожъ самое лутшее хлѣбопашество, скотские, лошадинние и овечие заводи и другая немалая монастырская экономия»¹⁸. До Єноха там був прикажчиком відставний військовий товариш Яків Шербина, який пиячив і за господарством не доглядав, а після виклику в монастир утік. Деякий час за ярославською економією наглядав літківський городничий ієромонах Іларіон. Проте чернець сам просив звільнення від подвійного послужання через похилий вік. Відтак видубицькі соборні старці порадили ігумену призначити у вотчину Єноха, який і отримав ордер наприкінці вересня 1783 р.¹⁹ Однак перебувати поза монастирсь-

¹⁵ Кс. Цыбульский. Роковое чтение Псалтыри.— С. 336—342.

¹⁶ Там само.— С. 342.

¹⁷ ІІДАК України.— Ф. 127, оп. 1020, спр. 5466.— Арк. 1 зв., 5, 7.

¹⁸ Там само.— Ф. 130, оп. 1, спр. 180.— Арк. 43.

¹⁹ Там само.— Арк. 43—45 зв.

кими мурами у багатій економії Кленчинському довелося лише рік. У згаданому на початку донесенні митрополиту видубицький настоятель інформував, що невдаха-«академік» проживає у монастирі «по резону перемѣны его изъ городничества села Ярославки съ причины представленія на него отъ подданныхъ тамошнихъ» та підтверджував написане копією донесення ярославців²⁰.

Згідно з митрополичою резолюцією на ігуменському донесенні, датованою тим таки 29 жовтнем, Єноха перевели у Максаківський монастир:

Хотя слѣдовало справитися съ дѣлами о всѣхъ обстоятельствахъ до оныхъ іеромонаховъ касающихся, а паче о ихъ постриженіи во іеромонахи, но въ прекращеніе излишнихъ переписокъ и въ надеждѣ, что они въпредь будутъ препроводить жизнь соответствующую монашескому обязательству, разослать ихъ на коштъ Выдубицкого монастыря, а имяно: іеромонаха Єноха въ Максаковской монастырь, а Доремедонта — въ Петро-Павловской монастырь же въ братство, и предписать настоятелямъ тѣхъ монастырей, чтобъ за ними имѣли прилѣжное смотреніе и употребили бы всѣ пристойныя мѣры, къ исправленію ихъ служащія, сходственно съ правилами святыми, Духовнымъ Регламентомъ и указами²¹.

Через 10 днів, 9 листопада, видубицький «академік» дав підписку, що свою «жизнь... препроводятъ соотвѣтственную монашескому обязательству должень», а 21 листопада прибув до Спаського Максаківського монастиря²².

У резолюції митрополита привертає увагу піклування про «прекращеніе излишнихъ переписокъ», а через це — відмова від з'ясування обставин «до оныхъ іеромонаховъ касающихся». Чому ж преосвященний вирішив відмовитися від «процедурного» розгляду справи? Чи дійсно він дбав про якомога швидше виправлення ченців-порушників, яке бюрократична переписка могла на кілька днів затримати? А чи просто не хотів «зачіпати» стару справу?

Останнє припущення може мати сенс. Один із найкращих вихованців академії (почав навчатися у 1744 р.), Київський митрополит Самуїл Миславський на час «нешасливого случая» з Кленчинським був могилянським ректором (1761–1768). Навряд чи він міг забути про випадок 1764 р., якщо про нього знали навіть не безпосередні учасники. Знав також Симеон (світське ім'я) «ізсередины» й про те, як спудеї вміють боронитися від кривд. Приміром, під час власних студій він мав би чути (а то й бачити) фізичну розправу на бурсацькому дворі могилянських вихованців над міщанином Євстратієм Барановичем у квітні 1746 р. за безневинне побиття «філософа» Стефана Дімари²³. Цей випадок, між іншим, теж

²⁰ Києво-Могилянська академія кін. XVII — поч. XVIII ст.: повсякденна історія.— С. 250.

²¹ ЦДІАК України.— Ф. 127, оп. 178, спр. 123.— Арк. 2 зв.

²² Там само.— Арк. 11, 14.

²³ Києво-Могилянська академія кін. XVII — поч. XVIII ст.: повсякденна історія.— С. 74–76; с. 76–81.

не забувався в студентському середовищі і став своєрідним символом солідарності у відстоюванні прав²⁴. Відомо також, що за керівництва «латинськими школами» Самуїл користувався популярністю серед студентів. Григорій Винський, який навчався у Києві впродовж п'яти років (до середини 1768 р.), у своїх понад стосторінкових спогадах, присвятив Академії близько однієї сторінки. Серед тих «могилянців», кого він таки згадав поіменно, був і тогочасний ректор:

Учителям, как публичным академическим, так и приватным инспекторам, был всегда послушен и добрых, особенно умных, душевно любил. Несправедливые, однако, их в рассуждении меня поступки я умел уже чувствовать и им того не прощать; так пань: Щербацкий и Самойлович, не взирая на всю ученость последнего, остались в моей памяти навсегда самыми низкими людьми; напротив, тогдашний отец ректор Самуил и учитель риторики отец Никодим, никогда не воспоминаются мною иначе, как с сердечным почитанием и благоговением²⁵.

Наведені опосередковані свідчення дозволяють, принаймні гіпотетично, зробити припущення, що Київський митрополит не бажав «воскрешати» на сторінках консисторської документації не надто привабливе минуле студента, якому він, до того ж, міг викладати теологію.

Амбітність Єноха та невдоволення малою увагою до його освіти підкреслює й той факт, що «кар'єра» ченця у монастирі почалася достатньо стрімко. Вже у 1778 р., тобто невдовзі після постригу, його висвятили на диякона²⁶, а у січні 1779 р. він не лише значився як ієромонах, а й виконував послухання віце-економа²⁷. Наприкінці 1779 р. Єноху доручили з'ясувати обставини смерті дівчини монастирського села Осокорків, яку задушив солдат²⁸, тобто йому довіряли достатньо серйозну і відповідальну роботу. Однак, як бачимо, такі «аванси» Кленчинський вважав недостатніми.

Показовим є також той факт, що ієромонах Єнох не був свіжоспеченим амбітним ченцем, який чекає достойної відплати за роки шойно завершених студій. На 1784 р. він уже мав 51 рік — як на той час, достатньо поважний вік не лише в середовищі чорно-

²⁴ Вже через 8 років після розправи з Барановичем про цей випадок згадував інший могилянський «бунтар-філософ» Василь Зарудний, погрожуючи долею мішанина господарю, в якого винаймав житло (див.: Там само.— С. 128).

²⁵ *Винский Г.* Мое время.— СПб., б.г.— С. 12–13. Про автора та його мемуари див.: *Винський І.* Григорій Винський і його записки // *Записки Наукового товариства імені Шевченка.*— Львів, 1993.— Т. ССХХV.— С. 355–364.

²⁶ В одному з описів справ Київської духовної консисторії по місту Києву за 1778 р. (справа № 16 за 26 березня міститься запис «О рукоположении монаха Еноха в иеродьякона в Выдубицком монастыре»). Однак ця справа нині значиться вибулою (див.: ЦДІАК України.— Ф. 127, оп. 172 а.— Арк. 57).

²⁷ Там само.— Ф. 130, оп. 1, спр. 688.— Арк. 55.

²⁸ Там само.— Арк. 69.

ризців, які переважно помирали до 60 років, а й серед світського населення, де теж помітно переважало число спочилих від 20-ти до 59-літнього віку²⁹. Попри, судячи з усього, не зовсім вдалий «життєвий шлях», інок, проте, заявляв свої права на компенсацію за давно пройдене навчання, що дає змогу підозрювати у такій «поставі» не «молодечий» гонор, а цілком осмислене, сформоване та тривале у часі ставлення до власних студій як засобу вивіщення над оточенням.

Ім'я Єнох мали два біблійні персонажі: син Каїна, подібний за якостями до свого батька, та сьомий від Адама патріарх, який прагнув до святості, був узятий за віру Богом із землі і має явитися разом з пророком Іллею перед другим пришестям³⁰. Не відомо, чи хтось згадав у Видубицькій обителі про подвійне значення імені, яке взяв новопострижений Йосиф Кленчинський. Однак не зовсім доречне маніпулювання своїм навчанням навряд чи наблизило його до другого праведника. Якби в монастирі думали інакше, то не включили б інформацію про пов'язаний зі студіями гонор до донесення митрополиту.

Maksym Yaremenko

TROUBLE FROM MIND OR ABOUT MOHYLIAN SCHOOLING AS A REASON FOR THE ARROGANCE

Which «social advances» did Mohylian students hope to receive for their learning? How did they interpret their own studies? One of the possible answers is given in this article.

²⁹ Див. про це детальніше у моїй статті: *Яременко М.* Вікові характеристики та смертність київських ченців у XVIII ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів.— К., 2002.— Т. 9.— С. 598–599.

³⁰ Христианство. Энциклопедический словарь.— М., 1993.— Т. 1 (А–К)— С. 530.